

Dat is de enige uiting van politieke zelfkritiek die in het boek voorkomt! Maar het is een uitspraak die voor de goede verstaander het antwoord bevat op heel wat vragen, die bij het lezen van Reuters boek rijzen. Bijvoorbeeld: wanneer men op bladzijde 75 leest, hoe Reuter de 'communist uit één stuk' Daan Goulooze roemt, dan denkt men tegelijk: waarom heeft Reuter nooit duidelijk geprotesteerd, toen diezelfde Goulooze direct na de oorlog op de meest infame manier werd weggewerkt uit de CPN? Reuter antwoordt, bewust of onbewust, op deze en soortgelijke vragen impliciet op bladzijde 125: had ik De Groot maar nooit leren kennen, dan was ik niet in zijn ban geraakt en dan was ik niet gekomen tot zulke karakterloosheden als tegenover Goulooze! Doch hoe dit ook zij, Reuter, die kennelijk een weinig tot zelfonderzoek neigend mens is, heeft niet over de jaren na de oorlog geschreven, maar over de voor hem persoonlijk veel minder problematische bezettingstijd. Wij mogen zijn boek daarover, ondanks de beperkingen, een waardevolle bijdrage tot de geschiedschrijving over Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog noemen.

A. A. de Jonge

B. R. C. A. Boersema, *De Linie 1946-1963. Een weekblad in handen van jezuiten. Onderzoek naar de pers als middel tot apostolaat* (Dissertatie Nijmegen, Publikaties van het Katholiek documentatie-centrum VIII; Amsterdam: AP A-Holland Universiteits Pers, 1978, xvi + 501 blz., f62,40, ISBN 90 302 1212 8).

Op 29 maart 1946 verscheen het eerste nummer van het weekblad *De Linie*. Ik zat toen in de zesde klas van het Ignatiuscollege te Amsterdam en de paters jezuiten daar waren trots op de verschijning van hun eigen blad en maakten er duidelijk propaganda voor. We moesten het maar gauw kopen en het ook aan onze ouders laten zien. Bij één van mijn klasgenoten had deze opwekking in ieder geval succes, want een paar dagen later verklaarde die: 'Mijn vader zegt, dat *De Linie* een blad is, dat thuishoort in ieder hoogstaand katholiek gezin. Dus, wij nemen het'. Een massa Nederlanders zullen op dezelfde manier hebben geredeneerd, zodat het aantal abonnees in het jaar 1949 steeg tot boven de 35.000. Dat was geen gek resultaat voor een blad dat bijna uitsluitend door katholieken werd gelezen en een vrij hoog intellectueel niveau wist te handhaven, ondanks alle bezwaren die men tegen de inhoud kon hebben. De voornaamste verdienste daarvoor moet worden toegeschreven aan pater Creyghton S.J., de man die al vanaf 1944 de uitgave heeft voorbereid en van 1946-oktober 1950 is opgetreden als hoofdredacteur en als directeur van de Stichting 'De Linie'. Hij heeft het blad duidelijk zijn eigen stempel opgedrukt en slaagde er tevens in mensen van importantie als medewerker aan het blad te verbinden. In 1950 moest hij plaats maken voor zijn ordebroeder Verhofstad, die op zijn beurt in 1953 werd opgevolgd door pater Maas. Tijdens hun bewind was het blad veel minder geruchtmakend dan in de gemouventeerde beginjaren, maar het trok ook veel minder abonnees, zodat in 1963 tot staking van de uitgave werd besloten. Het blad is toen voortgezet onder de naam *De Nieuwe Linie*, nu onder lekeleiding en met een heel ander karakter, een episode die in het hier te recenseren boek niet ter sprake komt.

Dr. Boersema heeft in zijn boek, oorspronkelijk een dissertatie, verdedigd bij Manning in Nijmegen, verreweg de meeste aandacht gewijd aan de periode Creyghton van 1946-50. De jaren 1950-63 worden veel vluchtiger afgedaan in een epiloog van 50 bladzijden. Hij kon daarvoor beschikken over het archief van *De Linie* en heeft het materiaal daaruit aangevuld door interviews met de voornaamste protagonisten, waarvan enkelen hem tevens hun persoonlijk archief ter inzage hebben gegeven. Met behulp daarvan heeft hij een gedegen,

maar uitermate taai leesbaar geschrift samengesteld, dat tevens nogal onoverzichtelijk is, omdat hij heeft gekozen voor een thematische aanpak. Allerlei kwesties die nauw met elkaar samenhangen als de controle door de jezuïetenorde, de contacten met het Nederlandse episcopaat en de relaties met Rome worden los van elkaar behandeld, zodat veel conflicten en plannen, mislukkingen en verontruste brieven alleen maar verklaarbaar zijn, als de lezer toegerust is met een uitstekend geheugen en zich steeds de inhoud van de overige hoofdstukken voor de geest kan halen. Bovendien toont de schrijver zich een slaafse volger van zijn archiefmateriaal; als daarin niets over een bepaalde kwestie te vinden is, hoort de lezer daarover ook niets, hoe belangrijk deze overigens mag zijn. Zo bijvoorbeeld over de naam 'De Linie'. De heer Boersema deelt wel mee dat Creyghton aanvankelijk als naam gedacht had aan het neutrale 'Nederlands Katholiek Weekblad' en als één van de zeer functionele illustraties worden zelfs een paar schetsen met die naam als kop bijgevoegd, maar hij komt niet verder dan het vermoeden dat de naam 'De Linie' in een opwelling geboren is en mogelijk reminiscenties heeft aan *De Heilige Linie*, een boek van Alberdinck Thijm. Ik voel in 'De Linie' echter veel meer het strijdbare, het front maken tegenover tegenstanders en het rechtlijnige, dat ook volgens Boersema karakteristiek was voor pater Creyghton. Hij heeft hem uitvoerig geïnterviewd, hij had toch daarnaar kunnen vragen. Verder horen we teurstellend weinig over het ontslag van Creyghton in oktober 1950, wat toch één van de kernpunten in Boersema's betoog had moeten zijn. Uit zijn boek krijgt men de indruk dat het ontslag voortvloeide uit de plannen van de Sociëteit om de functies van hoofdredacteur en directeur te scheiden. Maar wat was daaraan voorafgegaan? Was het onvrede over de vele conflicten die met andere katholieke publicisten waren uitgevochten als Anton van Duinkerken of de filmcriticus A. van Domburg? Of was het een nasleep van een aanval op de politicus Romme begin 1950, waarvoor Creyghton boete moest doen in een tocht langs de Nederlandse bisschoppen? Ik ben het uit Boersema's boek niet gewaar kunnen worden. Vooral ook mis ik de voelbare aanwezigheid van het na-oorlogse klimaat in de katholieke wereld, waarin het normaal was dat een blad als *De Linie* een censor van de kant van de jezuïeten-orde kreeg toegewezen en waarin 'Rome' bij monde van pater Van Gestel, de assistent van de jezuïeten-generaal, hooghartig zijn directieven kon rondslingeren en op gehoorzame aanvaarding kon rekenen.

Uiteraard heeft dr. Boersema tevens de desbetreffende jaargangen van het blad nauwkeurig doorgelezen en hij doet daarvan verslag in deel II van zijn boek, getiteld 'Inhoudelijke ontwikkeling van De Linie 1946-1950'. Hij had zelfs nog verder willen gaan door deze jaargangen te lijf te gaan met de methoden van de 'content analysis', ontwikkeld door Berelson en Osgood, waarbij men bepaalde tekens ('sememen') en boodschappen in de tekst moet gaan tellen en rubriceren om zo tot een objectieve beschrijving te komen. Dat is niet doorgedaan omdat ZWO hem geen stipendium wilde geven. Strikt genomen vind ik dit een onjuiste redenering. Ofwel de schrijver is overtuigd van de noodzakelijkheid van de methode van de inhoudsanalyse en dan had hij deze moeten toepassen, stipendium of geen stipendium, ofwel hij vindt meer dan 500 dichtbedrukte bladzijden als resultaat van conventionele historische methoden ruimschoots genoeg voor een proefschrift en dan moet hij verder niet klagen over geweigerde stipendia. Ik persoonlijk zou willen pleiten voor de tweede propositie, zou het zelfs gewaardeerd hebben als de auteur zijn werk wat bekort had en zo wat doorzichtiger had gemaakt. Zijn voornaamste stelling, dat Creyghton en de hele Nederlandse jezuïeten-provincie hun weekblad zagen als een vorm van apostolaat en dat daaruit de hooghartige toon te verklaren is, heeft hij mijns inziens duidelijk bewezen. Deel III over de jaren 1950-63 voegt daaraan weinig essentieels toe. Er wordt bijvoorbeeld geen verklaring gegeven van de geleidelijke ommezwaai in de jaren 1959-63 van behoudend

naar progressief, een traditie, die door *De Nieuwe Linie* op haast dogmatische wijze is voortgezet. In 1959 begon in *De Linie* de eerste voorzichtige discussie over geboorteregeling voor katholieken en ondanks een verbod vanuit Rome, werd deze nog enige maanden voortgezet. Daaruit zou kunnen blijken, dat de oude structuren in het Nederlandse katholicisme al voor het tweede Vaticaans concilie in 1962 begonnen te kraken, maar daarover zou een nieuw boek te schrijven zijn.

H. P. H. Jansen

Modernization of the Government: the Advent of Philip the Good in Holland*

H. P. H. JANSEN

On the sixth of January 1425 John of Bavaria died. He had been a former bishop-elect of Liège in Belgium and had been for the last six years of his life in effect ruler of the counties of Holland and Zeeland. It is a moot point whether his death had been caused by a murder attempt on him during the previous summer, when sir John van Vliet had tried to do so by rubbing poison on the pages of his prayer-book. Then John of Bavaria must have had the bad habit of licking his fingers when turning pages. But I will not go into his now¹.

The death of John of Bavaria cleared the field for the succession of Philip the Good in Holland and Zeeland. He was John's heir only to his personal possessions as the rightful heir to the government was Countess Jacqueline of Bavaria. But she was preoccupied with a hopeless military adventure to regain her lands from her estranged second husband John the Fourth, duke of Brabant, with the dubious help of her third husband, Humphrey of Gloucester, brother of the English king Henry V. The only person who could have denied Philip the Good the succession in Holland, was actually this second husband John, duke of Brabant; but he hastened to rid himself of these lands, as he had troubles enough at home. In July 1425 he was only too glad to appoint the duke of Burgundy as regent of Holland and Zeeland². A few days before this date, the Countess

*I wish to thank miss Ada Boer for help with the translation.

1. See the confession of the murderer in F. van Mieris, *Groot charterboek der graaven van Holland en Zeeland* (4 vols.; Leiden, 1753-1756) IV, 729-730. Excerpts from the comital accounts about the illness of John of Bavaria in the autumn and winter 1424 in F. Schneider, *Herzog Johann von Baiern. Erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373-1425)* (Berlin, 1913) 230-236. About the possibility that Jacqueline of Bavaria was implicated in the murder attempt see H.P.H. Jansen, *Jacoba van Beieren* (The Hague, 1967) 58-60.

2. Th. van Riemsdijk, *De opdracht van het ruwaardschap van Holland en Zeeland aan Philips van Bourgondië* (Amsterdam, 1906) especially 43-45. The most authoritative treatment of the political history of these times is given by A.G. Jongkees, 'Strijd om de erfenis van Wittelsbach' in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (12 vols.; Utrecht, 1949-1958) III, 226-252. The accession of Philip the Good to the counties of Holland and Zeeland is treated in English by R. Vaughan, *Philip the Good. The Apogee of Burgundy* (London, 1970) 36-50.